

УДК 338.436-057.2«1970/1980»

Н. М. Якуш, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (БДТУ)

АГРАПРАМЫСЛОВАЯ ІНТЭГРАЦЫЯ І ЯКАСНЫЯ ЗРУХІ Ў ХАРАКТАРЫ І ФОРМАХ АРГАНІЗАЦЫІ ВЫТВОРЧАЙ ПРАЦЫ КАЛГАСНІКАЎ І РАБОЧЫХ САЎГАСАЎ БЕЛАРУСКАЙ ССР (70–80-Я ГГ. XX СТ.)

У публікацыі аналізуецца працэсы канцэнтрацыі міжгаспадарчай кааперацыі і індустрыялізацыі вытворчасці ў сельскай гаспадарцы Беларускай ССР. Раскрываюцца пытанні змены структуры і форм уласнасці, паліпшэння характарыстык і павышэння энергаўзброенасці сельскагаспадарчай працы. Даследуюцца новыя формы арганізацыі работ у земляробстве і жывёлагадоўлі.

The analyses of the process of concentration, international cooperation, agricultural and manufactural integration of the agricultural branch of economy of the BSSR is given in the article. The author illustrates changes in structure and form of entity, inbraduction of industrial technologies, increase of energetic power for agricultural forces, application of new form of labor organization for sarming and pulpry.

Уводзіны. Сельская гаспадарка Беларусі ў перыяд разгляду з'яўлялася адной з самых слабых галін эканомікі, развіццё якой ішло супярэчліва і складана. Побач з безумоўнымі дасягненнямі суседнічалі правалы і шматлікія праблемы вытворчага характару, назіраўся масавы адток працаздольнага насельніцтва ў гарады, не хапала кваліфікаваных кіруючых і працоўных кадраў. У 1970–1985 гг. сельская гаспадарка БССР працягвала спецыялізавацца на развіцці мясной і малочнай жывёлагадоўлі, вытворчасці бульбы, ільну-даўгунцу, цукровых буракоў. У мэтах стварэння трывалай кармавой базы жывёлагадоўлі адбывалася ўнутрыгалоўнае перапамеркаванне пасяўных плошчаў, гаспадарчае асваенне новых тэрыторый шляхам меліярацыі, запашкі пустэчаў, ачысткі зямель ад кустоў і хмызнякоў.

Асноўная частка. Ажыццяўленне спецыялізацыі патрабавала канцэнтрацыі, міжгаспадарчай кааперацыі і аграрна-прамысловай інтэграцыі. Пачалі ўводзіцца буйныя механізаваныя фермы і комплексы, ствараліся міжгаспадарчыя сельгасвытворчыя аб'яднанні па адкорме жывёлы і птушак, вытворчасці мяса, малака, яек і воўны. Калгасы і саўгасы, якія размяшчаліся вакол буйных гарадоў і прамысловых цэнтраў, спецыялізаваліся на вытворчасці агародніны, бульбы, малака і яек. У выніку названых працэсаў адбывалася зліццё калгасна-кааператыўнай і дзяржаўнай форм уласнасці. Колькасць калгасаў у Беларусі зменшылася з 2206 у 1970 г. да 1715 у 1985 г., павялічылася колькасць саўгасаў, міжгаспадарчых прадпрыемстваў і арганізацый па вытворчасці сельскагаспадарчай прадукцыі [1]. Гэта адчувальна ўплывала на змест, характар і формы арганізацыі працы аграрыяў. Складваліся спрыяльныя перадумовы для тэхнічнага пераўзбраення і комплекснай механізацыі цэлых галін сельскагаспадарчай вытворчасці.

У даследуемы перыяд пастаянна нарасталі пастаўкі на вёску энерганасычаных трактараў

К-700, К-701, Т-150К, МТЗ-80, МТЗ-82 і высакорасных аўтамабіляў. У цэлым сумарная энергетычная магутнасць рухавікоў у гэты час узрасла ў 1,61 разы і ў 1983 г. складала 300 096 конскіх сіл, тады як у 1975 г. яна складала 18 636 конскіх сіл [2]. Павялічваліся пастаўкі комплексаў машын у выглядзе закончаных паточных ліній, што забяспечвала механізацыю ўсіх працэсаў тэхналагічнага цыкла і зніжэнне працазатрат на вытворчасці палявых работ.

Адначасова ў рэспубліцы праводзілася работа па арганізацыі выпуску агрэгатаў і прыстасаванняў для частковай механізацыі працы ў раслінаводстве. Напрыклад, Гродзенская райсельгастэхніка і Казіміраўскі вопытны завод наладзілі выпуск прыстасаванняў да трактарных прыщэпаў тыпу ПСЕ-30 і ПІМ-20 для перавозкі зялёнага корму. На Кобрынскім аўтарамонтным заводзе вырабляліся шыроказахватныя культыватары КШП-8 для агрэгатавання з трактарам Т-150К. Баранавіцкі камбінат смяжных вежаў і Міноўтаўскае спецыялізаванае аддзяленне райсельгастэхнікі выпускалі граблі-варашылкі ГВЦ-3 ротарнага тыпу. Калектывы гаспадарак пачалі шырокую механізацыю работ у раслінаводстве. За 1976–1980 гг. былі цалкам механізаваны пасеў і ўборка збожжавых, міжрадная апрацоўка прапашных культур. У 1984 г. на 89% было механізавана сенакашэнне, на 99,5% – капанне бульбы, на 85% – сеў і пасадка агародніны. Пры гэтым уборка цукровых буракоў камбайнамі ў агульным аб'ёме работ дасягнула 48% у параўнанні з 11% у 1975 г., а ўборка бульбы бульбакапалкамі вырасла з 61% да 66% [3].

Найбольш працаёмкай галіной сельскай гаспадаркі заставалася жывёлагадоўля, дзе частковае прымяненне механізмаў не давала станоўчага эфекту. Вырашэнню праблемы спрыяла спецыялізацыя і канцэнтрацыя жывёлагадоўлі. Менавіта на буйных спецыялізаваных комплексах і фермах была магчыма поўная механізацыя і аўтаматызацыя ўсіх вытворчых працэсаў.

Адначасова партыйныя і савецкія органы БССР скіравалі ўвагу на рэканструкцыю і тэхнічнае пераўзбраенне старых, дробных ферм.

Станоўчы вопыт разгортвання гэтай работы быў назапашаны ў Гродзенскай вобласці. У сакавіку 1976 г. пленум Гродзенскага абкама КПБ вызначыў праграму механізацыі жывёлагадоўчай галіны. Былі ўстаноўлены канкрэтныя заданні на дзясятую пяцігодку па павышэнні ўзроўню комплекснай механізацыі ўсяго вытворчага цыкла на фермах буйной рагатай жывёлы і свінафермах, вызначаны аб'ёмы неабходных для гэтага будаўніча-мантажных работ.

Для выканання рашэнняў абкама партыі інжынерная служба сельскай гаспадаркі распрацавала па районах планы ўкаранення новай тэхнікі і механізацыі работ у жывёлагадоўлі, для рэалізацыі якіх былі задзейнічаны ўпраўленні капітальнага будаўніцтва пры райвыканкамах, міжкалгасныя будаўнічыя арганізацыі, раённыя службы сельгастэхнікі і райсельэнерга. Праз пералічаныя службы ў калгасы і саўгасы вялася пастаўка, а таксама ажыццяўляўся мантаж у жывёлаводчых памяшканнях устаноў для прыгатавання корму, лентачных транспарцёраў, рухомых раздатчных сталоў, здвоеных транспарцёраў для раздачы корму з кормацэхаў, высокапрадукцыйных даільных устаноў, аўтаматызаваных цеплаабменных сістэм мікраклімату, прыточна-выцяжных механізмаў і г. д. У выніку такой мэтанакіраванай дзейнасці за гады дзясятай пяцігодкі ў гаспадарках Гродзеншчыны ўзровень машыннага даення кароў быў даведзены да 92%, водазабеспячэнне ўсіх ферм – да 93%, комплексная механізацыя ў свінагадоўлі дасягнула 83% [4]. Праграма індустрыялізацыі вытворчасці жывёлагадоўчай прадукцыі працягвалася на Гродзеншчыне і ў адзінацатай пяцігодцы. Яе рэалізацыя дазволіла забяспечыць да 1985 г. вытворчасць на прамысловай аснове 63% свініны, 35% гавядзіны і каля 40% малака [5].

Пытаннем механізацыі і аўтаматызацыі вытворчых працэсаў у жывёлагадоўлі надавалася шмат увагі і ў другіх абласцях. У разглядаемы перыяд выйшла на практычную магутнасць вялікая колькасць буйных комплексаў, на якіх вытворчасць была арганізавана па прынцыпе прамысловага канвеера з прымяненнем аўтаматыкі і пультаў кіравання. Узраслі ўзроўні частковай комплекснай механізацыі работ на сярэдніх і малых фермах. У 1984 г. у памяшканнях з комплекснай механізацыяй утрымліваўся 71% пагалоўя свіней, 79% птушкі. Падача вады на фермах буйной рагатай жывёлы была механізавана на 93%, больш за 80% кароў было пераведзена на машыннае даенне [6].

Такім чынам, вынікам мер па тэхнічным пераўзбраенні сельскагаспадарчай вытворчасці і

правядзенні на гэтай аснове механізацыі працаёмкіх працэсаў у земляробстве і жывёлагадоўлі ў Беларускай ССР стала ўстойлівая тэндэнцыя павышэння на працягу 1978–1985 гг. тэхнічных характарыстык працы аграрыяў. Паступова мяняўся сам характар гэтай працы, павялічвалася доля машынных работ, пашыралася сфера прымянення спецыяльных прафесійна-тэхнічных кваліфікацый і навыкаў, якімі дасягалася пэўная прывабнасць сельскагаспадарчых работ. Аднак задача комплекснай механізацыі галін сельскай гаспадаркі ў цэлым у гэты час не была вырашана да канца з-за шэрагу сацыяльна-эканамічных фактараў і недастатковага матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння.

Яксныя зрукі ў характары агравытворчасці патрабавалі перамен у формах арганізацыі працы калгаснікаў і рабочых саўгасаў. У разглядаемыя гады галоўнай арганізацыйнай формай працы механізатараў-паляводаў стала механізаваная вытворчая брыгада. У яе складзе фарміраваліся пастаянныя спецыялізаваныя звенні канечнай прадукцыі па вырошчванні льну, бульбы, агародніны і іншых культур. З 1978 г. па прыкладзе хлебарабаў Стаўраполья ў гаспадарках Беларускай ССР пачалі фарміравацца ўборачна-транспартныя механізаваныя атрады, якія спрыялі канцэнтрацыі тэхнікі і людскіх рэсурсаў, забяспэчвалі шырокі манеўр тэхнічнымі сродкамі ў гаспадарках і паміж імі, аператыўнае і кваліфікаванае кіраўніцтва людзьмі.

Практыка падцвердзіла жыццядзейнасць механізаваных атрадаў як новай формы арганізацыі працы. Яны былі створаны амаль у кожнай гаспадарцы і выконвалі практычна ўсе палявыя работы. Аб'яднанне механізатараў у пастаянныя і часовыя ўборачна-транспартныя атрады дазваляла заняць кожнага працаўніка максімальна з улікам яго кваліфікацыі і практычнага вопыту, у пэўнай меры аслабіць залежнасць заробку людзей ад тэхнічнага стану машын, палепшыць рэжым іх работы. У канечным выніку гэта павышала эфектыўнасць працы механізатараў, прадукцыйнасць якой у некаторых выпадках узрасла ў 1,5–2,0 разы [7].

У гады адзінацатай пяцігодкі гаспадаркі Беларусі назапасілі вопыт арганізацыі працы механізатарскіх звёнаў па бягучым графіку, пры якім трактарны парк і механізатары разбіваліся на звёны па прынцыпе «тры плюс адзін» з замацаваннем за імі трох аднатыпных трактараў. Самы вопытны спецыяліст прызначаўся звенавым. Акрамя агульнага кіраўніцтва звяном, ён адначасова рэгулярна працаваў па замене аднаго з механізатараў, якому даваўся выхадны дзень. Гэта прывяло да значнай рацыяналізацыі рэжыму працы і адпачынку сярод кваліфікаваных працаўнікоў вёскі.

Удасканаленне арганізацыі працы ў жывёлагадоўлі вялося на аснове ўкаранення калектыўных форм абслугоўвання жывёлы пры тэхналагічным падзеле працы, калі групы жывёл фарміруюцца па полаўзроставых прыкметах, прадукцыйнасці і г. д. Так узніклі брыгадная і брыгадна-звенняя арганізацыя працы пры адкорме буйной рагатай жывёлы і ў малочнай вытворчасці, раздзельна-групавая і цэхавая – на свінагадоўчых комплексах. Найбольшая эфектыўнасць работы малочнатаварных ферм і комплексаў забяспечвалася ўкараненнем паточна-цэхавай сістэмы вытворчасці і брыгадна-звеннявой арганізацыі працы жывёлаводаў з увядзеннем двухцыклічнага распарадку іх работы. Гэтая форма забяспечвала і найбольш спрыяльныя рэжымы працы і адпачынку.

У накірунку ўдасканалення якасці і форм арганізацыі сельскагаспадарчай працы вялася работа рэспубліканскіх партыйных і савецкіх органаў па развіцці і ўмацаванні базы для рамонтна і тэхнічнага абслугоўвання машын і абсталявання. Мэтазгодным лічылася правядзенне капітальнага рамонтна тэхнікі і цэнтралізаванага ўзнаўлення яе дэталей на рамонтных прадпрыемствах «Сельгастэхнікі», а выкананне іншых відаў рамонтных работ і тэхнічнага абслугоўвання – у цэнтральных майстэрнях і на пунктах тэхнічнага абслугоўвання ў гаспадарках. Шэраг мер па паляпшэнні рамонтна-эксплуатацыйнай базы у 1970–1980-я гг. прадугледжваў як шырокае будаўніцтва машынных двароў з комплексам неабходных збудаванняў, так і рэканструкцыю майстэрняў, аўтагаражоў, нафтаскладаў, пунктаў тэхнічнага абслугоўвання. Пры гэтым неабходнай часткай рэарганізацыі рамонтна-эксплуатацыйнай базы было будаўніцтва бытавых памяшканняў, кабінетаў па тэхніцы бяспекі і пакояў для правядзення тэхнічнай вучобы, а таксама стварэнне ў гаспадарках груп слесараў-наладчыкаў, якія вызвалілі асноўнага рабочага ад усіх рамонтных работ.

Найбольш значную работу па паляпшэнні вытворчых умоў сельскагаспадарчых рабочых правяла ў 1976–1980 гг. Брэсцкая вобласць, якая выступіла ініцыятарам стварэння трывалай рамонтна-эксплуатацыйнай базы сельскагаспадарчай тэхнікі і паэтапнага яе развіцця ў найбольш мэтазгоднай паслядоўнасці з улікам ужо існуючых збудаванняў і сацыяльна-эканамічнага становішча гаспадарак раёнаў. Вызначыліся Бярозаўскі, Драгічынскі, Лунінецкі, Столінскі раёны. У большасці гаспадарак Брэсцкай воб-

ласці былі створаны машынные двары, якія адпавядалі часу, дзе акрамя вытворчых збудаванняў меліся сектары культурна-бытавога абслугоўвання механізатараў і дыспетчарскія пункты, прыкметна палепшыліся санітарныя ўмовы працы жывёлаводаў.

Заклучэнне. Аналіз паказвае, што ва ўмовах дэфіцыту кадраў масавых прафесій на вёсцы павышэнне якасных характарыстык сельгасвытворчасці і змены ў арганізацыі працы станавіліся сродкам фарміравання стабільных калектываў. За кошт рацыянальных форм працы і добрых вытворчых умоў дастатковай колькасцю трактарыстаў-машыністаў забяспечылі сябе Брагінскі, Ваўкавыскі, Быхаўскі, Маларыцкі, Жыткавіцкі, Ашмянскі, Хойніцкі, Петрыкаўскі раёны. У 1980 г. у Ашмянскім раёне на 100 трактараў прыходзілася 182 механізатары, у Маларыцкім і Быхаўскім – 172 [8]. І ўсё ж у дадзены перыяд не была пераадолена тэндэнцыя адтоку моладзі з вёскі ў горад. Праца ў аграрным сектары не пераўтварылася ў разнавіднасць індустрыяльна-прамысловай, а сацыяльна-бытавая сфера паслуг і культурнага адпачынку вельмі саступалі такім сферам у горадзе. Да таго ж, палітыка па развіцці спецыялізацыі сельскай гаспадаркі Беларусі будавалася не столькі на інтарэсах рэспублікі, колькі на інтарэсах усяго СССР. Гэта парушала комплекснаць у развіцці аграрнага сектара народнай гаспадаркі БССР, павялічвала дыспрапорцыі паміж яго галінамі, наносіла страты экалагічнаму стану.

Літаратура

1. Эканамічная гісторыя Беларусі: вучэб. дапаможнік / В. І. Галубовіч [і інш.]; пад рэд. праф. В. І. Галубовіча. – Мінск: Экаперспектыва, 1999. – С. 391.
2. Народное хозяйство Белорусской ССР в 1983 году: стат. ежегодник / ЦСУ БССР. – Мінск: Финансы и статистика, 1984. – С. 10, 18.
3. Народное хозяйство Белорусской ССР в 1984 году: стат. ежегодник / ЦСУ БССР. – Мінск: Финансы и статистика, 1985. – С. 32.
4. Сельская газета. – 1980. – 20 июня.
5. Гродненская правда. – 1985. – 21 декабря.
6. Народное хозяйство Белорусской ССР в 1984 году: стат. ежегодник / ЦСУ БССР. – Мінск: Финансы и статистика, 1985. – С. 33.
7. Статистический репортаж // Советская Белоруссия. – 1980. – 2 июля. – С. 1.
8. Звезда. – 1981. – 16 студзеня.

Паступіла 30.03.2012